

Владета Вуковић

Значајан допринос проучавању реализма

Д. ВУЧЕНОВ: О СРПСКИМ
РЕАЛИСТИМА
И ЊИХОВИМ ПРЕТХОДНИ
ЦИМА

(Библиотека друштва за суп-скохрватски језик и књиж. СРС Београд, 1970.)

Обимној литератури о реализму проф. Д. Вученов дао је значајан допринос књижевно-историјском студијом „О српским реалистима“. У свом аналитичком поступку открива елементе књижевних дела који нису довољно у ранијој литератури о тим проблемима истакнути или проучавани, и-с друге стране-даје довољно аргумената за шире теоријске приступе овом књижевном периоду. Читав низ студија које нису увршене у ову књигу проф. Вученов је објавио у „Прилозима“ и у „Књижевности и језику“: „Од оптимистичког до песимистичког доживљавања живота у делима српских реалиста“ (1964.), „Функција јунака у српској наративној прози“ (1966), „Главне фазе у развоју српског реализма“ (1963.) и др.

Вученов тражи корене српског реализма у многоструко сложеним личностима Вука Караџића и Стерије налазећи ону тако важну књижевно-историјску карику која повезује српске реалисте са својим претходницима. Прва два огледа су нека врста аналитичке књижевно-историјске интродукције у студи-

озну анализу значајних појава српског реализма.

Вученов инвентивно и акрибијски приступа проучавању српског реализма, урања с особе ним научним интересовањем у изузетно обимну материју. Иако је у напомени написао да овим радовима не даје целовиту слику развоја српског реализма а да је првенствени циљ „да се потражи одговор на питање о доприносу појединих писаца развоју српске књижевности, као и на питање о трајању њихових дела после времена у коме су она стварана и о њиховој вредности за касније нараштаје“.

Већ уводни оглед о Вуку доноси новине у погледу његове улоге у првој фази епохе српског реализма: „У слику сеоског живота, у друштвене односе, али и шире од тога, унели су творци приповедака из сеоског живота много сељаковог доживљаја света око себе, али и света његове маште изатканог у бајке и легенде, анегдоте и многе друге врсте усмене књижевне креације, што је Вуковим радом и његовом заслугом афирмисано као културна и књижевна вредност“. Вуков утицај нај приметнији је у делу Љубишићем, Глишићевом и Веселиновићевом.

У студији „Комедиограф Стерија“ Д. Вученов сматра да Стеријино књижевно дело припа-

да разним књижевним правцима, јер у њему налазимо „и псе удокласицизам, и националноослободилачку романтичку лирику и објективну“ лирику, и видаковићевску наивну националну романтику прожету сентиментализмом и критику тих књижевних схватања и реалистичко третирање проблема савременог живота и друштва.“

У комедији „Лажа и паралажа“ Вученов види у лику Јелице представника војвођанске макограђанштине која долази у додир са варалицама, у лику Ружичича само једну богитију варијацију Алексе из „Лаже и паралаже“ у сличној ситуацији „младожење“, али је „поступак у грађењу Ружичићевог лика нешто другачији него у случају Алексе“.

Вученов каже: „Лик тврдице разрађиван је у светској литератури у два правца: у комедији карактера и у комедији нарави, тачније: у друштвену комедију. У комедији карактера осветљавао се овај тврдичлук као карактерна особина, као психолошка појава и зато се у њој, као на пример у Молијера, у првом реду слика човек, колико је то могуће (а у потпуности је то тешко изводљиво), апстрахован из времена и простора, из своје средине и свога доба, слика се као једна од општељудских психолошких категорија. У комедији нарави осветљава се друштвени тип одређене средине и времена са његовим локалним регионалним или националним особинама и посебностима епохе. Ликови из најуспешнијих психолошких комедија прелазе границе локалног, регионалног, па и националног, превазилазе своје доба“.

После документоване и вистрене анализе „Родољубаца“ Вученов закључује да је Стерија један од најдаровитијих посматрача живота у српској књижевности, а скоро ниједан његов лик у комедијама није „у својој језгру индивидуалан случај изузетан појединац, него је скоро увек и представник једне, веће или мање групе у тадашњем друштву“, али се није ослободио епског развијања радње, те се „радња ретко пење ка бурном

и драматичном врхунцу, а чешће тече некако праволинијски, на епски начин, или се пење и касније спушта кривољомом благе параболом.“

У студији „О месту М. Глишића у зачецима епохе српског реализма“ Вученов сматра да једним зачетником се може узети Ј. Игњатовић, а другим — М. Глишић а један од тих књижевних светова био је урбани, други рустични да би сасвим поуздано закључио да усмена књижевност, прихваћена од романтизма, „није била негирана ни од реалиста у Србији него је неким од њих послужила као је дан од извора за њихово стваралаштво. Међу тим реалистима је и Глишић“. Ту налази у везу са народном шаљивом причом. Када је реч о типологији Глишићевих приповедака, Вученов повлачи јасну дистинкцију да када је приповетка обојена хумористично, сујеврно и митско, губи своју животност, али када није хумористичног карактера, сасвим је друкчије.

Вученова посебно интересује структура Лазаревићеве приповетке „Први пут с оцем на јутрење“ и једна од особености њене — појава наратора који је стално присутан као пасивни учесник. То што наратор прича као одрастао човек оно што је у детињству доживео, Вученов закључује да он сагледава догађаје из два угла: „из угла човека који после доста година гледа догађаје из свог детињства са искуством које је касније дао живот и из угла детињег са непосредношћу неизбрисивих утисака“, а својим унутрашњим видом ова приповетка је синтетичка за етике, лирике и епике што не значи да су сва три заступљена и у истом обиму, и исто, је днаким квантитативним уделом“.

Јанку Веселиновићу аутор посебно свећује два занимљива огледа: „Идеалистички реализам Ј. Веселиновића“ и „Јанкова Звезда“, од којих је други прилог историји познатог књижевног часописа.

Импресивна је Вученовљева студија „Ранковићев допринос развитку српске прозе“ у којој је посебно истакнут нов однос

према сеоском животу и песимистички доживљај живота који је демаскирао стварност коју су описивали у ружичастом светлу Веселиновић и Лазаревић. Вученов налази доста социјалних елемената у Ранковиће вим сатирама, а посебну врсту утопијско-алегоричне сатире је његова приповетка „У XXI веку“. Ту је показана склоност и ка политичкој сатири. У једним Ранковићевим приповеткама су срећемо социјално, а у другим психолошку одредницу; њихово напредно јављање дошло је у његовим романима. Психолошко сликање људи Ранковић је најпре реализовао унутрашњим монологом, а главне његове личности мање су у акцијама, а више у контемплацијама. За те унутрашње монологе каже Вученов да имају и сувише често строго логичан ред. Посебно лепо анализира функционалност Ранковићеве дескрипције.

Вученов је први утврдио у својој изванредној студији „О Функцији алегорије“... да је Домановић својим сатирама „смењивао алегоричку и директну сатиру у представљању стања и односа, човека и друштва, али тако да се директна сатира налази у контексту алегоричне слике и у некој врсти подређености овој последњој“. Утврдио је да се Домановић издваја од других српских реалиста а подстицаје за структуру својих приповедака реалиста налази у басни и параболу. На крају своје студије Вученов закључује за Домановића да се „служи иронијом као конститутивним принципом и методом, да би постигао комуникативност ових својих дела, у наративним тексту пренео је појаве из области ми-

саоних релација у опредмећене, физичке слике“.

Стевану Сремцу посвећује Вученов два прилога: „О хумору“... и „Три вида времена у Сремчевом „Кир Герасу“. У првом раду нам дочарава Сремчеву књижевну радионицу показујући нам како је наш велики хумориста „имао да се бори с проблемом како да из кратке шаљиве анегдоте и хумористичких поједности које му је пружало опсервирање друштва и живота створи целовитију хумористичку приповетку.“ У другом раду Вученов расправља о учешћу времена у Сремчевом делу као једном од конститутивних чинилаца у структури дела које се јављало у три вида: први наративно време (које је једна од конститутивних одређеница композиције дела), други — објективно време (када се одиграва радња приповедног дела) и трећи вид — субјективно време. Сва три поменута вида Вученов аналитички бриљантно сагледава у Сремчевом „Кир Герасу“.

У завршним огледима „Маргиналије о приповеткама П. Кочића“ и „Време у делу Б. Станковића“ Вученов издваја ова два наша врсна писца из читавог низа српских реалиста.

У свим овим радовима Д. Вученов је дао нове погледе, запажања и тачане аналитичке процоре у веома слојевиту материју књижевних дела из епохе српског реализма. Ова изузетна књига по аналитичким тренуцима и својеврсним резултатима не изоставна је у даљем проучавању наше новије литературе.